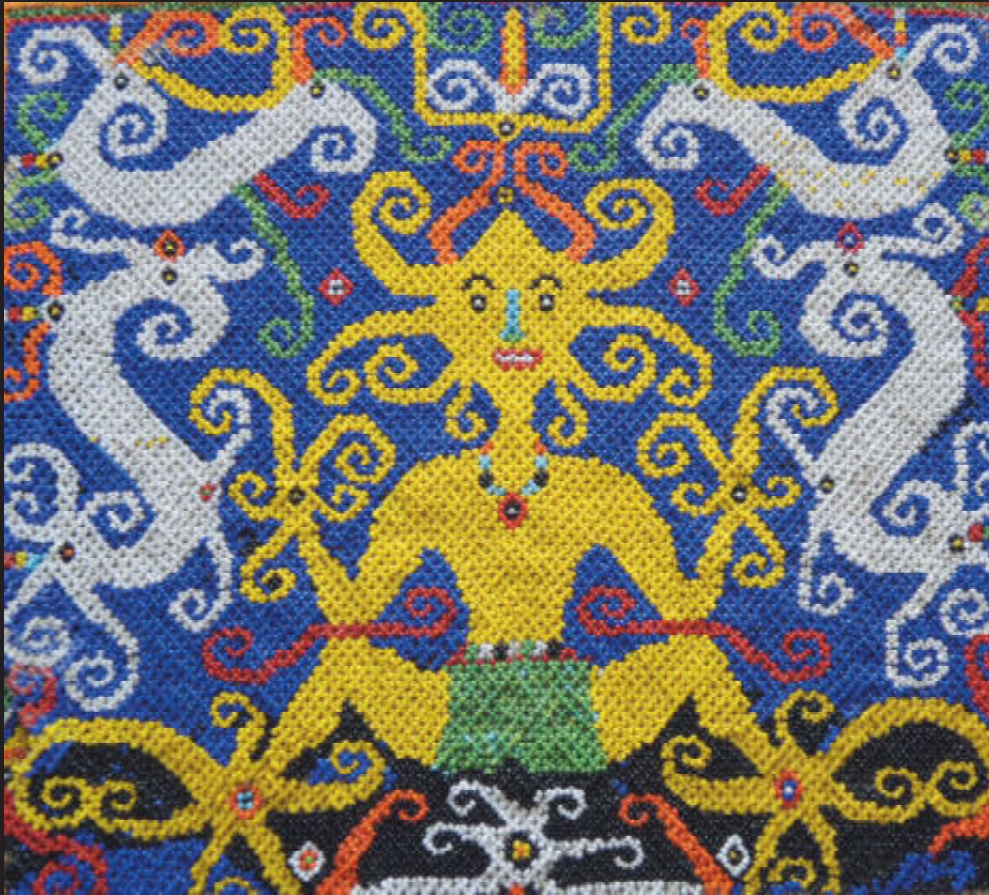

Decoratie met Aso-motieven bij de Dayak op Borneo

Collectie en foto Hans van Haeren

I. Kralenwerk (30 x 35 cm) met Aso-motieven (wit) en *Kalong Kalunan*, mensfiguur (geel en groen).

Het krullerige Aso-motief, veel gebruikt in decoraties van de Dayak,

wordt vaak aangeduid als het draken(kop)-motief.

De bekende Chinese draak zou wellicht het oerbeeld

van de Aso-motieven kunnen zijn.

Onmiskenbaar tribaal, expressief, indrukwekkend, origineel (in de zin van typerend, herkenbaar) zijn de decoraties die onder andere op schilden, op kleding (mannenjasjes en vrouwenrokken), op hoeden en tasjes en op kinderdraagstoeltjes bij een aantal bevolkingsgroepen op Borneo voorkomen. De motieven van de decoraties worden uitgevoerd in natuurlijke verfstoffen en toegepast als beschildering op verschillende materialen (hout, katoen en geklopt boombast), als snijwerk in o.a. bamboekokers en tevens in kralenwerk. Ook bij tatoeages worden Aso-motieven gebruikt (afb. 3).

Met de term Aso (letterlijk hond/draak) worden de stijlkenmerken van de Dayak aangeduid van zowel abstracte motieven met veel spiralen en curven, als van een aantal min of meer herkenbare motieven als (Chinese) draak, slang (Naga, de waterslang, het symbool voor de onderwereld) en vogel (met name van neushoornvogels). Menselijke hoofden en lichamen voorzien van Aso-krullen uitspruitend uit het hoofd of uit de handen en voeten worden Hampatong genoemd. Het motief monsterkop, met bolle ogen, brede mond en grote uitstekende hoektanden, dat vaak op schilden is te zien wordt Udo genoemd (afb 6 op pagina 38).

Geografie en bevolking

Borneo is het op twee na grootste eiland ter wereld met een groot aantal culturele en ecologische zones. Het eiland wordt gedeeld door drie naties (zie kaartje): het noordelijke deel (Sabah) en noordwestelijke deel (Serawak) behoren tot Maleisië; ingeklemd tussen deze twee delen bevindt zich het olierijke onafhankelijke sultanaat Brunei. Het grootste deel van Borneo behoort tot Indonesië en draagt de naam Kalimantan.

Het centrale deel van Borneo is bergachtig, dicht bebost (ondanks de toenemende houtkap), alleen makkelijk toegankelijk via rivieren die in radiale richting van

Foto's Museum Nusanantara (ca. 1932)

2

2. Dayak-krijger met mandau (zwaard), schild met Aso-motieven en scullcap met veren van een neushoornvogel. Het aantal veren op de scullcap is een indicatie van de sociale status van de drager.

3

3. Een met Aso-motief getatoeëerde Iban-krijger, die een neushoornvogel op de arm heeft.

Ger Daniëls, met aquarelverf ingekleurde pentekening.

4

4. Aso-motieven op de rok van vrouwen uit het Apo Kayan plateau.

5. Aso-motieven op hoed en draagstoeltje.

5

het centrum naar de kusten lopen.

In 1980 bedroeg de totale bevolking van Borneo slechts tien miljoen mensen waarvan drie miljoen tot de Dayak behoorden. Dayak is een collectieve naam voor tientallen volken, stammen en groepen en zijn naast de Punan – bosnomaden die vasthouden aan oude religies – de oorspronkelijke bewoners van Borneo.

Borneo met de staatkundige indeling waarop de woongebieden van de Iban, Kenyah en Kayen en de Ngaju globaal zijn weergegeven. Bron Wikipedia, Free Software Foundation

De bekendste Dayak stammen zijn de Iban, de Kenyah en Kayen, en de Ngaju: **De Iban**, leven voornamelijk in Serawa. **De Kenyah en Kayen** wonen in het binnenland van Oost-Kalimantan.

De Ngaju treffen we aan in Midden- en Zuid-Kalimantan.

Tussen 1750 en 1850 vond er een exodus plaats van de Kayan van het Apo Kayan plateau, dat tegen de grens met Serawak ligt. Het thuisland van Kayan werd daarna bijna geheel bezet door Kenyah gemeenschappen.

De Dayak wonen veelal langs de rivieren en leven van het telen van gewassen (o.a.

rijstbouw) en het verzamelen van bosproducten als ananas, mango, kokosnoot en pompoen en het houden van kippen en varkens. Gejaagd wordt op wild als herten en apen. In de kustgebieden van Borneo wonen Maleiers (islamitisch), Buginesen (bepaalde zeevaarders) en Chinezen.

Herkomst motieven en stijlkenmerken

Avé en King stellen in hun boek, *Borneo, oerwoud in ondergang/culturen op drift* (1986) dat er drie periodes van Chinese invloeden op de stijlkenmerken van de Dayak te herkennen zijn:

De Neolithische stijl met een voorkeur voor symmetrie, frontaal beelden van voorouders en magische symbolen als buffelhoorns, mensenhoofden, afbeeldingen van dieren, levensbomen en tamelijk eenvoudige geometrische ornamenten.

De Dong Son cultuur met zijn tendens naar decoratieve elementen als spiralen en curven en tegelijkertijd de neiging om mens en dier af te beelden in combinatie met ornamentatie in plaats van zelfstandige ornamentatie.

De Late Zhou periode (11e eeuw v.Chr. – 256 v.Chr.)

Aan de hand van deze stijlinvloeden kunnen de eerdergenoemde drie Dayak-groepen worden onderscheiden: De Iban (Serawak) staan bekend om hun weefsels, snijwerk en sieraden. Hun voorkeur voor geometrische vormen is misschien gerelateerd aan hun bewondering voor ikat-textiel.

De 'aristocratische' Kayan en Kenyah hebben de meest flamboyante stijl van alle tribale groepen in Zuidoost Azië. Bijna alles wordt gedecoreerd met krullen, draaiingen en centrale motieven eindigen vaak in Aso-motieven, draak- of slangachtige monsters.

De Ngaju's kennen kunst van grote complexiteit, maar dan zonder de extreem gekromde elementen van de vorige groep.

7

8

6. Een Dayak-schild met een uitgespaard Udo-motief, een monsterkop met Aso-krullen (l 40 cm). Coll. en foto HvH

7. Kinderdraagstoel met houten rugdeel. Coll. en foto Museon

8. Waterfles met houtsnijwerk in Aso-motieven (h 23 cm). Coll. en foto HvH

9. Fraai gesneden daklijst van Dayak-huis met drakenmotief. Foto Getty Images

Foto Getty Images

9

Geschilderde motieven

De motieven in complexe decoratieve stijl zoals bij de Kayan en Kenyah, met soms moeilijk te herkennen draken, monsters of mensfiguren worden in verftechnieken aangebracht op schilden (afb. 6) en kleding. Voorheen werden deze motieven aangebracht op jasjes van geklopt boombast. Kenyah-krijgers droegen deze boombast jasjes tijdens officiële initiatieriten, verbonden met krijgscultuur en koppensnellen. Het gebruik van deze jasjes heeft het verdwijnen van het koppensnellen overleefd, omdat ze bij ceremonies werden gedragen en als erfstukken gewaardeerd werden. De patronen op de rand van deze jasjes geven de status van de drager aan. De motieven zijn met behulp van een mal aangebracht en de rode kleur is afkomstig van natuurlijke producten. Het boombast materiaal wordt bewerkt tot een zacht en licht witachtig product.

Motieven in houtsnijwerk

Voorouderbeelden en gebruiksartikelen van hout als sommige kinderdraagstoeltjes (afb. 7) en waterflessen (afb. 8) werden voorzien van complex snijwerk met Aso- of Hampatong-motieven.

Motieven in kralenwerk

Een derde in het oog springende decoratietechniek is de toepassing van kralenvlechtwerk op kleding of kinderdraagstoeltjes. Volgens

Wagner (1959) werden in de vroegste tijden objecten gedecoreerd met gedroogd fruit en zaden. Daarnaast waren ook Nassa- en andere schelpen populair. Later kwamen kralen van ander materiaal in de mode. Glaskralen stonden hoog aangeschreven, ze werden oorspronkelijk geïmporteerd uit Venetië (15e eeuw) en later voornamelijk uit Bohemen. De glaskralen werden door de Dayak, met hun uitgesproken gevoel voor kleur, hooggewaarderd en op verschillende manieren toegepast. De kralen vervingen veelal de Nassa schelpen en daarmee de magische betekenis die aan deze schelpen verbonden was. Voorbeelden van met kralen versierde kleding zijn jasjes van katoen die bij feestelijke gelegenheden gedragen werden. Ook voorwerpen als tassen en hoeden werden versierd met schelpen en of kralenwerk (afb. 10).

Kinderdraagstoelen

Een andere toepassing van fraai kralenwerk zijn de gevlochten kralenversieringen op de achterkant van veel kinderdraagstoeltjes (aban ba of baby carriers) die in grote variatie zijn vervaardigd. Deze kinderdraagstoeltjes waren oorspronkelijk geheel in hout uitgevoerd waarbij het rond gebogen rugdeel met houtsnijwerk was versierd (afb. 7 op pagina 39). Veel vaker voorkomend zijn de draagstoeltjes die voorzien zijn van een houten bodemplankje met een gebogen rugdeel van rotan en biezen. Hierop werd dan een sepa-

10

11

10. Zonnehoed met Aso-motieven in Nassa-schelpjes. Coll. Zee-Hilal, foto HvH

11. Dayak met draagmand en zonnehoed.

12. Kinderdraagstoel met kralenwerk in dubbel symmetrisch Aso-motief. Foto Museon

13. Kinderdraagstoel met Kaurischelpen, dierentanden en kralenwerk. Een motief met een kop als centrale figuur wordt *Kalong Ulu* genoemd. Coll. en foto HvH

14. Jak van voóór 1940 met kralenwerk (circa 52 x 43cm).

© Trustees of the British Museum

12

13

14

raat gevlochten kralenwerk
aangebracht.

De afmetingen van de kralen-
werkjes liggen tussen de
25 x 30 en 30 x 35 cm. Zowel
de uitvoering met de meer ab-
stracte motieven (afb. 12) als
de uitvoering met een centraal
figuur zoals de mensfiguur,
Kalong Kalunan (afb. 1), of de
kop, *Kalong Ulu*, (afb. 13) zijn
zonder uitzondering links-
rechts symmetrisch vormge-
geven; daarbij is het kralen-
werk van afb. 12 zelfs dubbel
symmetrisch uitgevoerd.

De favoriete kleuren voor kra-
lenwerk van de Kenyah zijn
geel en wit met een zwarte
achtergrond. Afbeelding 1, op
pagina 13, een los kralenwerk
van 30 x 35 cm, heeft daar-
entegen accenten in groen en
rood met een blauwe achter-
grond.

De bovenranden van de aban
ba, draagstoeltjes, zijn vaak
extra versierd met twee snoe-
ren met glaskralen, diertentan-
den of schelpen (afb. 13).

haerenh@xs4all.nl

Bronnen

- Anonymus. (2018). *Treasures from Nusantara*. Serawak: Serawak Museum
- Avé, J. & V. King (1986). *Borneo, oerwoud in ondergang/ culturen op drift*. Leiden: Rijksmuseum voor Volkenkunde
- Brakel, K. van (1987). *Budaya Indonesia*. Amsterdam: KIT Publishers
- Feldman, J. (1994). *Arc of the Ancestors from the Jerome L. Joss collection*. Los Angeles: Fowler Museum of Cultural History at UCLA
- Wagner, F.A. (1959). *Art of Indonesië*. Baden-Baden: Holle Verlag
- Wassing, R. (1982). *Weefsels en Adat kostuums uit Indonesië*. Delft: Volkenkundig museum Nusantara
- Wong, K.F. (1979) *Borneo scene*. Kuching Serawak: Editor Publisher Anna Photo Company